

בן-שלח מנוצה, שולט במדרונות המדבר (פברואר 2024)

ערגה אלוני

תקציר: **בן-שלח מנוצה** *Erucaria microcarpa Boiss.* מהמצליבים, הוא חד-שנתי נפוץ באזורי המדבר והערבה, בעל עלים מנוצים פעמיים שלוש מסורגים על הגבעולים. הפרחים לבנים ורודים להם 4 עלי גביע, 4 עלי כותרת ו6 אבקנים המסודרים בשני דורים. השחלה עילית בנויה משני עלי שחלה עמוד העלי נמוך מהאבקנים במרכז, מצוי בניהם. הפרי תרמיל קצר בולטים בו שני חלקים: חלק תחתון מכיל 2-4 זרעים החלק העליון דמוי מקור מכיל זרע אחד. פורח מינואר-אפריל.

=====

בן-שלח מנוצה *Erucaria microcarpa Boiss.* המשתייך למשפחת המצליבים (שמותיו הנרדפים: *Reboudia pinnata* ו- *Erucaria pinnata*) הוא עשבוני חד-שנתי המכסה בתחילת החורף שטחים פתוחים נרחבים בפריחתו הלבנה ורודה. הצמח זקוף גובהו 20-50 ס"מ, הענפים מסתעפים בבסיסם, חלקים מהם שעירים. העלים גדולים 4-6 ס"מ מסורגים על הגבעול, מנוצים 2-3 פעמים לאונות צרות וארוכות, קצה העלה מסתיים באונה ארוכה.

בן-שלח מנוצה. *Erucaria microcarpa* Boiss. מימין: הצמח חד-שנתי עשבוני בעל ענפים סבוכים ופריחה שופעת. משמאל: ענפים בודדים נושאי עלים ופרחים. צילמה ערגה אלוני ©

הפרחים לבנים-ורודים, אורכם 8-10 מ"מ. מסודרים בתפרחת אשכול חסר חפים המתארך עם הבשלת הפרי (פינברון-דותן, דנין 1991). הפרחים דו-מיניים, כל פרח נושא על עוקץ קצר ולו 4 עלי גביע באורך 3-4 מ"מ, דמויי שק, מסודרים בשני דורים: 2 עלים נגדיים בדור החיצוני נפוחים בבסיסם, מעל עוד 2 עלים נגדיים. יחד הם יוצרים מסביב לבסיס הפרח צינור סגור המונע מחרקים לשדוד צוף המופרש מבלוטות שמצויות על מצעית הפרח (שמידע, דרום 2000). עלי הכותרת 4 בעלי טרף מורחב שנעשה צר כציפורן בבסיסו. עמדת העלים היא כצלב. אבקנים 6 מסודרים בשני דורים: בדור החיצוני הקרוב לכותרת מסודרים 2 אבקנים נגדיים זה לזה. הם קצרים בעלי מאבקים מוארכים שיוצרים אבקה רבה. בדור הפנימי מסודרים 4 אבקנים יותר ארוכים ומבניהם מגיחה צלקת העלי. השחלה עילית בנויה משני עלי שחלה (זהרי 1987), האבקנים והעלי מבשילים יחד. האבקת הפרחים היא הדדית, באמצעות חרקים הנמשכים לצוף הפרח. הצוף מופרש בצופנים

בצורת בלוטות המצויות על מצעית הפרח בסמוך לבסיס זירי האבקנים, בעיקר ליד האבקנים הקצרים. תתכן גם האבקה עצמית.

בן-שלח מנוצה. *Erucaria microcarpa* Boiss. מימין: העלים גזורים לאונות עמוקות. צילמה ערגה אלוני ©
משמאל: הפרחים דו-מיניים, בעלי 4 עלי גביע, 4 עלי כותרת לבנים-ורודים ו6 אבקנים השחלה עילית. צילם צפריר פנסקי המקור "צמח השדה" ©.

לאחר ההאבקה והפריית הפרחים נוצר פרי שהוא תרמיל, במקביל מתארך הגבעול נושא הפרי. התרמיל חלק ומבריק עמדתו מקבילה לגבעול. הוא נישא על עוקץ פרי עבה אורכו 1 ס"מ. ניתן להבחין ב-2 חלקים ברורים: חלק תחתון משונץ, מורכב מ2 מגורות, מכיל 2-4 זרעים. חלק עליון -המקור, מחודד בראשו מכיל זרע בודד. כאשר הפרי מבשיל חלקו התחתון נפתח בשתי קשוות והזרעים נפוצים. המקור לא נפתח והזרע שבתוכו נובט מאוחר יותר.

בן-שלח מנוצה *Erucaria microcarpa* Boiss. מימין: פרחים ופירות.
משמאל: הפרי תרמיל מקביל לגבעול, נישא על עוקץ. חלקו התחתון נושא 3-4 זרעים חלקו העליון-מקור,
מכיל זרע בודד שאינו נפתח ונובט מאוחר יותר מהזרעים שנפוצים מהתרמיל. צילם נועם עביצל המקור "צמח השדה".

הצמח כמו רבים מצמחי המצליבים, מכיל חומרים כימיים שבודדו מחלקי הצמח העל קרקעיים והם שני סטרואידים, (לנוסטרול וסטיגמסטה-5). סטרואידים (בהכללה), הם חומרים המשמשים כתרופה נוגדת דלקת. אצטט, ושני קומארינים (קורילידין ו-2,3-דיהידרוקסי-דיהידרוסוברוזין), קומרין- היא תרכובת אורגנית הנוצרת משריפה חלקית של חומרים אורגניים שנמצאים בצמחים. כ"כ מצויים פלבנואידים, (קוורצטין-3-O-גלקטוזיד, לוסנין-1, רובינטין ואיסוראמנטין-3-O-גלקטוזיד) המוכרים בשם כולל "ויטמין P", שהן תרכובות המסונתזות על ידי צמחים (Hashem 2002)

בן-שלח מנוצה פורח בין ינואר לאפריל, הצמח גדל בערבות ובמדבריות: במדבר-שומרון, הרי יהודה, מדבר יהודה ובקעת ים-המלח, עין גדי, נגב צפוני, נגב והרי אילת, ערבה, בקעת הירדן. גדל על תשתית חמדה עם צורן ועל קירטון במדרונות ובערוצים ברוב אזורי דרום הארץ ומרכזה. יוצר לעתים מרבדי-פריחה מרשימים של עומדים צפופים. תפוצתו מזרח סהרו-ערבית. יש המשייכים את המין לסוג שלח.

ספרות

זהרי מ 1987 כל עולם הצמחים הוצאת עם עובד (הדפסה שלישית).
פינברון-דותן נ דנין א 1991 המגדיר לצמחי-בר בארץ-ישראל כנה ירושלים.
שמידע א דרום ד 2000 מדריך פרחי הבר בישראל כרך ב' צמחיית המדבר. כתר ירושלים.

KEW Plants of the World Online <https://powo.science.kew.org>

Hashem FA 2007 Phenolic Compounds of Erucaria microcarpa Boiss. and Their Effect as Scavengers for Singlet Oxygen.

<https://www.semanticscholar.org>

=====

כל הזכויות שמורות ל"כלנית" ©

לציטוט: אלוני ע 2023 בן-שלח מנוצה, שולט המדבר (פברואר 2024). כתב-עת "כלנית", 9.

=====

[בן-שלח מנוצה, שולט במדרונות המדבר \(פברואר 2024\)](#)